

IR AKIS GALI BŪTI INTELEKTUALI

Bažnyčios dalyvavimas ir reikšmė dvasiniame
ir kultūriniame visuomenės diskurse

FLORIAN SCHULLER

I. TEZĖS APIE DVASINĘ IR KULTŪRINĘ SITUACIJĄ

1. Iškilusi „švento naivumo“ grėsmė. Jau keletą mėnesių man vis neišeina iš galvos naujoji prancūzų religijos sociologo Olivier Roy, vieno įdomiausių ir iškiliausių šiuolaikinių šios srities atstovų, tezė. Šią tezę jis iš pradžių suformulavo tyrinėdamas musulmoniškąsias tendencijas, o paskui praplėtęs pritaikė krikščionių sferai ir išdėstė ją knygoje *La sainte ignorance*¹. Tezė tokia: „Sekuliarizacija nesunaikino religingumo. Ji išplėšė religingumą iš mūsų kultūrinės aplinkos ir kaip tik todėl leidžia jam reikštis kaip gynam religingumui... Sekuliarizacija ir globalizacija privertė religijas atsiskirti nuo kultūros, suvokti pačioms save kaip autonomiškas“².

Tai reiškia: tuo pačiu mastu, kuriuo visuomenės kultūra praranda savo sąsajas su krikščionybe, paskiri individai ieško priebėgos naujuosiuose religiniuose sąjūdžiuose. Tačiau būdingas tų srovių bruožas yra autonomija visuomenės kultūros atžvilgiu. Regime religijas be kultūros; jos nebeartikuluoja savęs kultūriniame savo visuomenių diskurse. Taigi, pasak prancūzų sociologo, ir nestebina, kad šiuo metu taip sparčiai po visą pasaulį plinta būtent sekmininkų sąjūdis. Šis sąjūdis atsiskyrė nuo bet kokios specifinės kultūros kalbos: tikintieji kalba vadinamosiomis kalbomis, nerišia garsų seka. Tikėjimas nebeveda per kultūron šaknis suleidusį žinojimą. Tikėjimas eina tiesiai į širdį.

Naujosios religijos ir pateikia save nebe kaip visuomenės projektus, bet kaip tapatybės indus, kuriuose aplink visą žemės rutulį išsibarstę individai

¹ Olivier Roy, *La sainte ignorance: Le temps de la religion sans culture*, Paris: Seuil, 2008; vokiečių k.: Olivier Roy, *Heilige Einfalt: Über die politischen Gefahren entwurzelter Religionen*, München: Siedler Verlag, 2010.

² *Ibid.*, p. 20.

mėgino sleisti savo esybę. Padariniai be galo lemtingi abiem pusėm – ir religijai, ir visuomenei:

1) religingumo dekulūrizacija „erdvę tarp tikinčiojo ir netikinčiojo pavėrčia barjeru“³;

2) dėl jos dingsta socialinis tikėjimo natūralumas;

3) dėl to kyla ir religingumo banalizacijos grėsmė;

4) drauge dažnai reiškiasi ir žinių bei išsilavinimo atmetimas. „Kraštutiniu pavidalu profaniškosios kultūros atmetimas virsta nepasitikėjimu ir religinėmis žiniomis, nes manoma, kad, pirma, norint būti išgelbėtam, žinoti nėra reikalo, ir, antra, kad žinios gali nuvesti į šalį nuo tikrojo tikėjimo... Norint rasti Biblijos tekste tiesą, išsilavinimas nėra reikalingas, pats tekstas teisingas todėl, kad jis yra gyvasis Dievo žodis.“⁴

Arba, perteikiant tai prancūziškai Puatjė arkivyskupo Alberto Rouet žodžiais: *L'Eglise est menacée de devenir une sous-culture*;

5) tačiau, kita vertus, ir visuomenė jaučia, kad tolsta nuo savo religinių šaknų. „Naujieji ateistinio žmogaus dievai“, – kaip sako Roy, telkiasi aplink dvi temų sritis: „Pirma, aplink seksualumą, moterį ir giminės tęsimą, antra, aplink individo vietą, kitaip tariant, apie laisvę ir nepasitikėjimą bet kokia transcendentine tvarka“⁵. Naujosios paradigmos, anot Roy, yra *lytis, moteris, homoseksualumas*.

2. Religinės tradicijos primena tai, ko stokojama. Antrąją tezę formuluojama ne pirmosios priešingybė, kaip iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti, o jos būtinas papildymas: ypatingas religinių tradicijų indėlis yra reikalingas sekuliarios, galbūt net postsekuliarios visuomenės konsensui dėl pamatinių vertybių.

Čia tinka trumpai paminėti 2004 m. sausio mėnesį įvykusį ir jau kone Bavarijos Katalikų akademijos istorijos mitu tapusį pašnekesį, kai pakviečia filosofą Jürgeną Habermasą, kaip įžymiausią sekuliariosios mąstysenos atstovą, ir kardinolą Josephą Ratzingerį, kaip katalikiškojo paveldo reprezentantą, padiskutuoti apie „Ikipolitinius moralinius liberalios teisinės valstybės pamatus“. Šis pašnekesys sulaukė ir ligi šiolei sulaukia dėmesio visame pasaulyje, pavyzdžiui, jis išverstas į persų, arabų ir kinų kalbas. Habermasas, kaip žinia, ir pats yra perėmęs Maxo Weberio frazę,

³ *Ibid.*, p. 28.

⁴ *Ibid.*, p. 203.

⁵ *Ibid.*, p. 175 ir t.

kad esąs „religijos atžvilgiu nemuzikalus“, tačiau jo išvalgos branduolys yra toks: „Religinės tradicijos iki šios dienos artikuliuoja suvokimą to, ko stokojama. Jos palaiko jautrumą tam, kas nebuvo įstengta. Jos saugo nuo užmaršties tas mūsų visuomeninio ir asmeninio bendrabūvio dimensijas, kuriose ir kultūrinės bei visuomeninės racionalizacijos pažanga pridarė baisingų griuvėsių“.

Mūsų Akademijoje Habermasas tatau aiškino sakydamas, kad „žmogaus sutvertumas pagal Dievo paveikslą“ pasako daugiau, nei vien sąvoka „žmogaus orumas“. Čia kalbama ne vien apie galimai intensyvesnę etiškos veiklos motyvaciją. Ne, religinės tradicijos faktiškai niekuo negali būti pakeičiamos. Visai panašiai argumentuoja ir Berlyno istorikas Paulis Nolte. Jis kalba apie „religijos poreikį moderniaisiais laikais“.

Arba štai italų laicistas *par excellence*, Norberto Bobbio, kuriam 2009 m. būtų sukakę šimtas metų. Jis visados laikė save proto šalininku, o ne tikėjimo vyru. Tačiau būtent kaip proto vyras jis nusimanė apie proto ribas, apie tai, kad protas gali nušviesti tik menkutę mus supančios tamsos dalelę. Tam faktui, kad esame apsupti gyvenimo paslapties ir apie tai nusivokiame, Bobbio vartoja „religingumo“ sąvoką, nusakydamas jį kaip pamatinę žmogaus laikyseną nesuvokiamybės akivaizdoje, tveriančią anapus visų religinių doktrinų ar sistemų.

Mat tikrieji švietėjai visados nusimanė ir apie „Apšvietos dialektiką“. Pavyzdžiui, Werneris Scheidersas, apžvelgdamas apšvietų apie apšvietas istoriją, net konstatuoja: „Apšvieta yra nykus darbas – ir mažiausiai keturiais aspektais“⁶. Pirma, apšvieta nyki, nes ji begalinė, su kiekvienu žmogum prasideda iš naujo ir jokios problemos atveju nepasiekia pabaigos. Antra, ji esanti nyki todėl, kad yra nuobodi, mat griauanti margą mūsų individualių ir kolektyvinių iliuzijų įvairovę ir jų vieton įvedanti kelis skurdžius principus. Trečia, ji esanti nyki todėl, kad iš esmės esanti negatyvi, kad suvokianti save kaip neigimą ir destrukciją ir, sakytumei, paraziškai mintanti dar tebetveriančia tamsybe. O ketvirta, apšvieta esanti nyki, nes atimanti viltį. Jos šviesa išvaikiusi ne tik piktąsias, bet ir gerąsias dvasias.

Kitaip tariant, „tai, kas turėjo sunaikinti mūsų baime, atėmė iš mūsų ir didžiąją dalį mūsų vilčių, šiaip ar taip – ne vien mūsų nepagrįstas

⁶ Werner Scheiders, „Aufklärungsphilosophien“, in: Siegfried Jüttner, Jochen Schlobach (Hrsg.), *Europäische Aufklärung(en): Einheit und nationale Vielfalt*, (ser. *Studien zum 18. Jahrhundert*, t. 14), Hamburg: F. Meiner, 1992, p. 13.

baimės, bet ir klaidingas viltis. Ir neretai net liko vien baimės, o viltys pragaišo“⁷.

Giacomo Leopardi, kaip žinome, tai vadina „iliuzijų skerdynėmis“.

3. Reikalaujama „trečiosios atmainos oikumenos“. Tačiau jėzuitas Medardas Kehlis regi dvi svarbias prielaidas, kad Bažnyčia konkrečioje situacijoje galėtų reaguoti, išsaugodama ateities perspektyvą⁸.

Pirmoji prielaida esanti ta, kad „ne vien turi būti suvokiami tikėjimui grėsmę keliantys modernybės kultūros aspektai, bet ir ši kultūra turi būti priimama ir kaip tam tikras iššūkis ligšioliniam tikėjimo ir Bažnyčios pavidalui“. O antroji prielaida esanti ta, „kad mes į modernybės kultūrą žvelgsime ne vien kaip į mūsų „priešybę“, kurią privalu stropiai skirti nuo krikščionybės ir Bažnyčios. Juk tos kultūros šaknys slypi ir krikščioniškųjų vertybių vaizdiniuose, nors pirmą kartą prasminis šių vaizdinių turinys ir būtų dažnai vargiai bežiūrimas“. Tai gi svarbus esąs pamatinis suvokimas, kad „tverame likimo bendrystėje su modernybe“ ir privalome pritariamai ir konstruktyviai perimti jos idėjas, pirmiausia – asmens laisvės idėją.

Mėgindamas išreikšti tokią bendrystę su modernybe Leipzigo teologas Eberhardas Tiefensee, nagrinėdamas krikščioniškosios ir areliginės gyvenimo sampratos bendrumus naujosios Vokietijos Federacijos žemėse, kalba net apie „trečiosios atmainos oikumeną“ – turima galvoje, kad pirmoji yra krikščioniškųjų konfesijų, o antroji – tarpreliginio dialogo oikumena. Tai gi ir čia turėtų galioti taisyklė, kad nė viena dalyvaujančių šalių nebegali mąstyti, kalbėti ar veikti, „kartu neturėdama galvoje ir neįtraukdama antrosios pusės“⁹.

Tiesa, tokios oikumenos prielaida yra ta, kad antroji pusė yra pažįstama ir sąmoningai vertinama. Tai reiškia, kad mums vis dar tebereikia vyti Vatikano II Susirinkimą ir Bažnyčios viduje įgyvendinti tai, kas iškilmingai skelbta: „kad žmogaus asmuo turi teisę į religijos laisvę“¹⁰. Kad ir kaip diferencijuotai dėl prieštaringų dvasios istorijos konsteliacijų per visą XIX a. ir iki XX a. vidurio būtų vertintini Bažnyčios skelbti „laisvės melo“ smerkimai, kaip juos kruvinaisiais 1791 m. savo enciklikoje *Quod aliquan-*

⁷ *Ibid.*, p. 14.

⁸ Medard Kehl, *Die Kirche: Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg: Echter, 1992, p. 200 ir t.

⁹ Eberhard Tiefensee, „Homo areligiosus“, in: *Lebendiges Zeugnis*, 2001, t. 56 (3), p. 202.

¹⁰ *Dignitatis humanae*, Nr. 2.

tum išdėstė popiežius Pijus VI¹¹, gydomasis šio krypties pakeitimo šokas vis dėlto tebetveria. Ne atsiktinai juk kaip tik religijos laisvės tema, o ne, sakysime, liturgijos kalbos pakeitimas ar atnaujinta Mišių tvarka paskatino atsirasti galiausiai schizmatiniu tapusį arkivyskupo Lefebvre'o vadovaujamą sąjūdį.

4. Dievo klausimas lieka primygtinesnis nei bet kada. Kita vertus, sąvęs išsižadėjimui prilygtų, jei Bažnyčia pamirštų tą visiško kitoniškumo, principinio kritiškumo dieglį, kuris slypi per Bibliją duotoje Dievo žinioje. „Nepasitikėti savo patirtimi – perimti ir kitų, ir Biblijos patirtį“, – taip Thomas Rusteris nusako iššūkį išsaugoti biblinės tradicijos Dievą kaip dievams ir stabams kritišką instanciją visų žmogiškojo religingumo atmainų akivaizdoje, neleidžiant jam ištirpti bendrajame pliuralistinių religijų – taip pat ir kapitalizmo religijos – dievų danguje¹².

Mat visų primygtiniausias iššūkis tebelieka tas, kurį Johannes Baptistas Metz vadina moderniojo žmogaus „Dievo klausimu“. Jis veda į gelmes tos žmogaus laisvės, kurios radikalumą mes – mąstydami krikščioniškai – mėginame ignoruoti ar sušvelninti, pasitelkdami pagalbines konstrukcijas *anima naturaliter christiana*, „anoniminis krikščionis“, arba taip išplėsdami religijos sąvoką, kad netrukus bet kuris jaudulingesnis reinginėlis bus laikomas turinčiu religinių bruožų. Pasak Metz, šiandien galiojantis sąsąmoningasis moto yra nebe ankstesnysis „Jėzui – taip, Bažnyčiai – ne“, o jau „Religijai – taip, Dievui – ne“. Juk „šiais religijai prielankiais bedievystės laikais 'švelnesnysis' religijos be Dievo sprendimas“ yra „kur kas tolerantiškesnis ir labiau suderinamas su pliuralizmu, nei priminimas apie Biblijos Dievą, kurį mums tradicija galiausiai perteikia kaip istorijos ir įstatymų Dievą“¹³.

5. Tikėjimui reikalingas savikritiškas racionalumas. Tačiau Bažnyčia kartu niekad neturėtų pamiršti, kad jai privalu atminti, jog stabų (drauge ir absoliutybės) atžvilgiu kritiška biblinio tikėjimo funkcija taikytina ir

¹¹ Išsamias nuorodas žr., pvz.: Bernd Rüthers, *Rechtstheorie*, München: C. H. Beck, 1999, p. 437 ir t.

¹² Thomas Ruster, *Der verwechselbare Gott: Theologie nach der Entflechtung von Christentum und Religion*, Freiburg: Herder, 2000, p. 194.

¹³ Johann Baptist Metz, „Christentum im Pluralismus“, *zur Debatte*, Themen der Katholischen Akademie in Bayern 30, 2000, Nr. 5–6, p. 1.

jos pačios įvaizdžiams ir objektyvacijoms. „Rodyti, kaip dievai daromi, ir šitaip demaskuoti juos kaip tuščius saviapgaulės monumentus – tokia yra ištisinė Senojo Testamento polemika.“¹⁴

Tokia nuostata, kai suvokiamos ir savo pačių ribos, sykiu daroma ir paslauga tikėjimui, kurios puldinėjimo laikais neįmanoma pervertinti. Racionalus diskursas, negalintis tikėjimo nei pakeisti, nei pagrįsti, yra būtinas ir privalo pats save griauti, idant tikėjimas iš tikrųjų galėtų realizuotis. Andreas Emo tam rado nuostabų simbolių, senąjį Kristaus simbolių – iš pelenų pakylantį Feniksą – susiedamas su tikėjimo aktu: „Jo lizdas yra būtent toji liepsna, kuri jį sunaikina“¹⁵.

II. BAŽNYČIOS PREZENCIJA VISUOMENĖJE

Pateiktasis situacijos aprašymas bemaž visur, nors ne vienodai intensyviai, taikytinas „Vakarais“ vadinamai pasaulio daliai. Tačiau Bažnyčia negali rinktis nei laiku, nei visuomenės, kuriuose ji privalo veikti ir liudyti savo tikėjimą prisikėlusiu Viešpačiu.

1. Pašnekesys viename akių lygyje. Viena galimų Bažnyčios dalyvavimo visuomenėje formų šiandien gali būti bažnytinės katalikų akademijos, jei tik jos kūrybingai reaguoja į minėtuosius penkis kultūrinius iššūkius ir taip skatina Bažnyčios pašnekesį su savojo amžiaus žmonėmis:

1) jos pabrėžia lavinimosi, taip pat ir tikėjimo žinių gausinimo, užduotį, sąmoningai ieškodamos sąlyčio taškų kultūroje tų žmonių, tarp kurių gyvuoja, užuot vien akcentavusios Bažnyčios ir pasaulio priešingybę. Tai-gi akademijos neturi būti kažin kokie bažnytiniai dramblio kaulo bokštai, kuriuose katalikai per pašnekesius nuolatos kalba vien apie save pačius ir nuolat aptarinėja vis tas pačias problemas;

2) drauge akademijos pasakoja apie be galo gausų krikščioniškosios tradicijos palikimą, vis naujai patiekdamos jį į visuomenės diskursą. Principinė klaida būtų droviai slėpti, o ne ofenzyviai ginti savo temas;

3) akademijos taip pat reprezentuoja ir įgyvendina kiekvieno paskiro žmogaus laisvės principinį pripažinimą ir bažnytinį jos teigimą. Jos rodo,

¹⁴ Thomas Ruster, *op. cit.*, p. 24.

¹⁵ *Il suo nido è appunto il fuoco che la distrugge* (Andrea Emo, *Le voci delle muse: Scritti sulla religione e sull'arte 1918–1981*, Padova: Marsilio, 1992, p. 36). Šį sakinį cituoja Bruno Forte, *Trinità per atei*, Milano: Cortina Raffaello, 1996, p. 172 ir t.

kad į modernybę galima žvelgti ne vien kaip į kultūrinio ir dvasinio nuosmukio istoriją, kaip, deja, vis nutinka Bažnyčioje, bet ir kaip į pozityvią raidą, už kurią mes, kaip krikščionys, esame dėkingi. Ir kuri – tebus tik tarp kita ko pasakyta – ir pokrikščioniškaisiais laikais duoda mums teisę reikauti sau religijos ir tikėjimo laisvės, apie ką nuolatos ir su ypatingu įkarščiu vis kalbėjo popiežius Jonas Paulius II. Į tai, kad pripažįstama pakviestų nekrikščionių pašnekovų – bet taip pat ir kritiškai nusiteikusių krikščionių – laisvė, Bažnyčioje nebus visados prielankiai žiūrima. Tačiau akademijs, Bažnyčios viduje niekam neužkliūnanti ir nežadinanti kritiškų reakcijų, apskritai nėra verta egzistuoti;

4) akademijos išlaiko atvirą erdvę ir platų horizontą, kad kalba apie Dievą nebūtų pamiršta visuomenėje ir kad kritinis tos kalbos potencialas visuomenės tendencijų atžvilgiu būtų pastebimas;

5) pagaliau, akademijos privalo atlikti kritinę funkciją ir Bažnyčios viduje – tais atvejais, kai susiduria su teologijos ar bažnytinių struktūrų polinkiu tam tikrus dalykus laikyti savaime suprantamais, pamirštant, kad Dievas yra *mysterium strictissime dictum*, visados – tik prisiminkime klasikinį mokymą apie analogijas – toli ir esmingai pranokstąs visas mūsų kalbas ir argumentus.

Šioje vietoje prisimenu Italijoje didžiai gerbiamo Bose vienuolinės bendrijos įkūrėjo Enzo Bianchio knygą. Savo veikale *Cristiani nella società*¹⁶ jis aprašo, kaip krikščionys turėtų reikštis nekrikščioniškoje visuomenėje:

Parlare della fede non significa parlare di Dio – „Kalbėti apie tikėjimą nėra tas pat, kas kalbėti apie Dievą“. Čia turimas galvoje pernelyg dažnai pamirštas krikščionių nuolankumas, kalbant apie Dievą.

La fede cristiana è un rischio – „Krikščionių tikėjimas visados yra leidimasis į riziką“.

La fede come atto di libertà – „Tikėjimas kaip laisvės aktas“.

La fede come cammino del senso – „Tikėjimas kaip gyvenimo prasmės ieškojimas“, prisimenant garsiąją Dostojevskio citatą: „Didieji mistikai susiliečia su didžiais ateistais“.

Ir pagaliau: *La verità e la bellezza* – „Tiesa ir grožis“, „grožį“ suprantant kaip bruožą viso tinklo ryšių su Dievu, su kitu žmogumi, su žemiškosiomis tikrovėmis, su visa Kūrinija.

¹⁶ Enzo Bianchi, *Cristiani nella società*, Milano: Rizzoli, 2003. Toliau pateikiamos mintys – p. 84–96.

Šiomis Enzo Biachio aprašytomis krikščioniškosios egzistencijos dimensijomis galėtų būti nusakoma ir akademijos programa, o ypač – konkretaus šios programos įgyvendinimo kokybė.

2. Profiliuota Bažnyčios vieta. Šitaip save suvokdama, akademija gali prisidėti palaikant komunikatyvų, racionalų savęs pasitikrinimo diskursą, pristatant visuomenei tikėjimo siūlymą arba puoselėjant bendrais interesais pagrįstą pašnekesį su dialogui pasirengusiais amžininkais XXI a. sąlygomis.

Šitaip gana tiksliai apibrėžiama ir akademijos vieta bažnytinės pastoracijos požiūriu: „ne vidinėje Bažnyčios erdvėje, bet vidinės ir išorinės tikėjimo perspektyvų sandūroje, ten, kur postmodernybėje klostosi žmogaus egzistencija“¹⁷, – kaip sako Graco pastoracinės teologijos profesorius Raineris Bucheris.

Akademijos gal net galėtų būti tarp tų vietų, kuriose Bažnyčios prezencija ateityje bus itin ryški; mat Bažnyčia „ilgesnėje perspektyvoje veikiausiai gyvuos tam tikruose kristalizacijos taškuose, o ne visą teritoriją dengiančio parapijų ar parapijų junginių pavidalu“¹⁸. Galiausiai turės reigimais egzistuoti elementai to, kas nusakyta kaip „komunikacinės tikėjimo aplinkos“¹⁹.

3. „Katalikiško vaizdumo“ skatinimas. Amerikiečių religijos sociologas Andrew Greeley savo knygoje *The Catholic Imagination*²⁰ teigia, kad anapus visų konfesinių vertinimų, kas „geriau“ ir kas „blogiau“, esama kažko panašaus į pamatinę katalikišką konstantą, išliekančią nepaisant visų modernųjų ar postmodernųjų sąmonės pokyčių. Ši konstanta – tai labai apibrėžta laikysena Kūrinijos atžvilgiu, joje išvelgiant prasišviečiančią paslėptą šventenybę (*the Holy lurking in creation*²¹). Kitaip sakant: čia kalbama apie sakramentinę tikrovės sampratą, tik žodis „sakramentinis“ čia aprėpia kur kas daugiau nei sąsają su septyniais sakramentais.

¹⁷ Rainer Bucher, „Vor der Krise: Die katholische Kirche und ihre Erwachsenenbildung“, *EB – Erwachsenenbildung*, 2001, 47, p. 193.

¹⁸ Medard Kehl, *Wohin geht die Kirche? Eine Zeitdiagnose*, Freiburg: Herder, 1996, p. 131.

¹⁹ *Ibid.*, p. 150–158.

²⁰ Andrew Greeley, *The Catholic Imagination*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 2001.

²¹ *Ibid.*, p. 1.

Greeley savo teiginius grindžia tyrinėjimais, atliktais tarp Amerikos katalikų studentų. Palikime klausimą atvirą, ar tokius rezultatus būtų galima perkelti į Europos situaciją. Bet juk būtų gražu, jei Greeley būtų teisus. Žiūrėdamas į tai kaip į darbinę hipotezę, katalikiškojo „vaizdumo“ stiprinimą laikyčiau primygtine katalikų akademijos užduotimi. Ką gi tai galėtų reikšti?

Užsiėmimas menu, ar jis būtų vaizduojamasis, ar scenos menas, būtų ne tam tikras gražus garnyras, kuriuo papildomos akademijos programos, bet tų programų esminė sudedamoji dalis. Menas perteikia pasaulio patirtį ir pasaulio interpretaciją, kurios diskursyvi, argumentais grindžiama kalba taip sodriai mums perteikti negali. Menas provokuoja teologiją. Plačioje studijoje apie modernybės meną²² Werneris Hofmannas pagrindinį jo bruožą nusako kaip „daugiafokusiškumą“, galimybę „daugialypiškai“ žvelgti į meno kūrinį, kurios, tiesa, nebeįmanoma sieti su Viduramžių daugiafokusiškumu, kur prasmės lygmenys hierarchiškai klojami vienas ant kito. Šis daugiafokusiškumas priklausęs moderniojo „daugialypiško žvilgsnio“ spektrui: „kad visuomet galima rinktis iš kelių tiesų“²³.

Tik baigdamas Hofmannas kaip paralelių žmogiškojo savęs pasitikrinimo atmainą įveda teologiją, „struktūriškai taip susiedamas daugiafokusines religijos ir meno galimybes, kad viena jų neprarytų kito“²⁴. Šitaip nusakomas didysis iššūkis, šansas, o ir pavojus, kurį priimti ir į kurį leisti privalo akademija, kai pati imasi daugiafokusiškai žvelgti į temas ir klausimus, kartu privalėdama ir rūpintis, kad šie fokusai galutinai neišsiskirtų.

4. Drąsa susitikti. 2008 m. buvo paskelbtas 69-asis Eurobarometro pranešimas. Jis grindžiamas visą Europą aprėpusiu sociologiniu tyrimu apie vertybes, kurios būdingos Europai. Dvyliktoje ir sykiu paskutinėje vietoje daugumos apklaustųjų europiečių nuomone buvo religija. Amerikiečių religijos sociologas, Džordžtauno Jėzuitų universiteto profesorius José Casanova skelbia diagnozę, kad Europa „nesugeba atvirai pripažinti krikščionybės kaip kultūrinės ir politinės Europos tapatybės konstitucinio komponento“.

Todėl 2009 m. vokiškai pasirodžiusioje jo knygoje *Europa bijo religijos*

²² Werner Hofmann, *Die Moderne im Rückspiegel: Hauptwege der Kunstgeschichte*, München: C. H. Beck, 1998.

²³ *Ibid.*, p. 381.

²⁴ *Ibid.*

pagrindinė tezė yra tokia: „Europos problema yra ne religija, bet prielaida, kad tik sekuliarios visuomenės yra demokratinės“. Tad reikalinga štai kas: „Norėdama garantuoti vienodas galimybes patekti į viešąją sferą ir neiškraipytą visų piliečių – krikščionių, musulmonų ir žydų, ateistų, agnostikų ir tikinčiųjų – komunikaciją, Europos Sąjunga turėtų tapti ne tik postkrikščioniška, bet ir postsekuliari“²⁵.

Tačiau baimė yra prastas patarėjas – kaip tik dialogo ir susitikimo atveju. Galbūt kaip pabrėžinimas leisti į dialogą, ypač akademijų lygmeniu, bus žvilgsnis į aforizmus Lotynų Amerikos filosofo Gómezo Dávila'os, kuris pats save mėgo nusakyti kaip „reakcionierių“. Jis rašo: „Tarp inteligentiškų priešininkų esama slaptos simpatijos, mat už visą savo inteligentiškumą ir savo dorybes turime būti dėkingi mūsų priešų dorybėms ir inteligencijai“²⁶. Akademijų suverenumą liudytų ir tai, kad joms galioja ir kita Dávila'os ištarmė: „Nebūna taip, kad du inteligentiški žmonės ginčytųsi, slapčia nesišypsodami“.

III. PALAIKOMOSIOS STRUKTŪROS

Visoms keliamoms užduotims ir visai būtinai veiklai šioje žemėje reikia praktinių įgyvendinimo galimybių. Kitaip sakant: norint veikti taip, kaip manome esant teisinga ir svarbu, reikalingos prasmingos struktūros. Todėl leiskite man kaip pavyzdį pasitelkti mūsų šią Bavarijos Katalikų akademiją. Ne kaip modelį ar sektiną; paprasčiausiai papasakosiu Jums šį tą apie mūsų struktūras ir per jas sukauptą patirtį.

1. Žemės akademija. 1958 m. visos septynios Bavarijos vyskupystės drauge įsteigė Katalikų akademiją ir suteikė jai be galo stabilų „bažnytinės viešosios įstaigos“ pamatą. Toks bendras aktas, be abejo, buvo įmanomas tik todėl, kad Vokietijos sudėtyje esančios federacinės Bavarijos žemės ribos sutampa su septynių vyskupijų teritorija ir kad esama šimtametės bavariškos tradicijos suvokti save kaip nuo likusios Vokietijos skirtingą Vokietijos dalį.

Nuo to laiko Augsburga, Bambergu, Eichštetu, Miunchenu ir Freizingu, Regensburgu, Pasau ir Viurcburgu vyskupijos išlaiko mūsų instituciją

²⁵ José Casanova, *Europas Angst vor der Religion*, aus dem Spanischen übersetzt von Rolf Schieder, Berlin: Berlin University Press, 2009, p. 29.

²⁶ Gómezs Dávila, *Scholien zu einem unbegriffenen Text*, Wien: Karolinger, 2006, p. 53.

ir kasmet dengia maždaug 2/3 mūsų biudžeto išlaidų. Likusį trečdalį turime susirasti patys, nuomodami patalpas, imdami mokesčių už dalyvavimą renginiuose, rinkdami aukas ir imdamiesi panašių priemonių.

Taigi gera mūsų Akademijos padėtis Miunchene, lyginant ją su kitomis panašiomis institucijomis, pirmiausiai remiasi šiuo tvirtu septynių vyskupijų pamatu. Tai pasakytina ir kalbant apie visuomenės bei politikos požiūrį į mūsų Akademiją.

Tačiau ji įmanoma tik todėl, kad, pirma, visi vyskupai prisideda. Be abejo, toliau nuo Miuncheno esančių diecezijų vyskupai, vis, žiūrėk, ima ir paklausia: Kodėl turiu skirti lėšas akademijai, iš kurios aš tiesiogiai „nieko negaunu“ ir į kurią užsukti gali tik vienas kitas mano diecezijos gyventojas? Tada tenka sakyti, kad mūsų užduotis yra būti visai Bažnyčiai tarnaujančiu „idėjų fabriku“.

Kita vertus, Bavarijos Katalikų akademija iš tikrųjų egzistuoja tik todėl, kad Miuncheno ir Freizingo arkivyskupas laiko ją savo akademija, nuolat dengia ją savo globėjiška ranka ir duoda tai aiškiai suprasti savo broliams vyskupams.

2. Miesto akademija. Svarbiausias mūsų akademijos sumanytojas buvo kardinolas Josephas Wendelis, miręs per 1960 m. Naujuosius Metus. Dar šešto dešimtmečio viduryje jis paskatino mąstyti apie katalikų akademijos steigimą. Anuomet būta dviejų koncepcijų.

Pirmoji koncepcija: akademija turi sudaryti pasauliečiams galimybę atlikti savo krikščioniškąsias užduotis pasaulyje. Taigi turėjo būti siūlomi kursai ne tik teologinei, bet ir visuomeninei politinei kvalifikacijai kelti, o pastaroji po Antrojo pasaulinio karo ir nacionalsocialistinės diktatūros siaubų vadovavosi persergėjimu „Tai niekad neturi pasikartoti!“

Antroji koncepcija: akademija turi būti oficiali Bažnyčios vieta, kurioje vyksta dialogas su visais svarbiais visuomenės atstovais.

Kardinolas Wendelis nedvejodamas apsisprendė rinktis antrąją koncepciją, ir todėl nebuvo ieškoma gražios vietelės provincijoje; Akademija buvo labai demonstratyviai įkurdinta sostinėje Miunchene – ir dar tyčia anuomet tipišku inteligentijos ir neramaus gyvenimo rajonu laikytame Švabinge. Taigi būtų lygiai tas pat, jeigu Lietuvos katalikų akademija būtų įkurdinta Užupio laisvosios respublikos centre.

Steigiamajame rašte buvo suminėti tokie tikslai: „Bavarijos Katalikų akademijos užduotis yra skaidrinti ir skatinti Bažnyčios ir pasaulio ryšius. Ši užduotis apima:

- 1) mokslinį katalikiškosios pasaulio sampratos gilinimą;
- 2) tikėjimo ir pasaulio bendravimo ir abipusių mainų puoselėjimą;
- 3) katalikiškojo šviečiamojo darbo skatinimą.“

Nuo to meto mes didžiai nuosekliai stengiamės vykdyti šią užduotį – reflektuoti principinius klausimus, būti susitikimų vieta su multiplikatoriais iš įvairiausių ekonomikos ir mokslo, politikos, visuomenės ir kultūros sričių. Beje, šio nuoseklumo išraiška yra ir tas faktas, kad per 52 mūsų akademijos gyvavimo metus aš esu tik trečiasis jos direktorius.

Pagaliau būdingas mūsų Akademijos bruožas yra trečioji steigiamajame rašte paminėtų užduočių sfera – suaugusiųjų švietimo skatinimas visoje Bavarijos teritorijoje. Tai yra užduotis, kurią mes, kaip katalikiškojo suaugusiųjų švietimo centras, stengiamės vykdyti, nors derinti tikrąjį akademijos darbą ir bendrąjį suaugusiųjų švietimą mums sekasi labai sunkiai.

3. Tinklas. Vyskupai steigėjai palydėjo mus į kelią, įsteigdami tris patariamuosius organus: Mokslo tarybą, Švietimo komisiją ir Bendrąją tarybą, kurių narius, gavęs siūlymus, skiria Miuncheno arkivyskupas.

Mokslo taryboje turime 24 katalikus profesorius iš Bavarijos. Jie yra, sakytume, Akademijos „smegenų trestas“. Galime prašyti jų pagalbos planuodami renginius; be to, jie reprezentuoja Akademiją savo universitetuose.

Švietimo komisija svarsto ne tiek tiesioginius Akademijos klausimus, kiek švietimo problemas Bavarijoje ir katalikiškojo suaugusiųjų švietimo poziciją politikos ir visuomenės atžvilgiu.

Pagaliau Bendrąją tarybą sudaro 50 katalikų iš visos Bavarijos: šiuo metu – nuo Bavarijos karališkosios dinastijos galvos iki įvairių partijų politikų, menininkų, teisininkų, aukštų ūkio vadybininkų.

Šie iš viso maždaug 100 žmonių sudaro tankų Akademijos tinklą, siekiantį visas septynias diecezijas, Bavarijos universitetus ir įvairias visuomenės sritis, o tai labai didelė paspartis ir kuriant programas Akademijos viduje, ir kaip parama bendraujant su išore, ypač sudėtingose situacijose.

Tačiau šie trys organai yra patariamieji klasikine prasme: jie svarsto Akademijos veiklą, teikia būsimųjų programų siūlymus, tačiau sprendimus priima Akademijos direktorius. Taip aš prieinu ketvirtąjį mūsų akademijos bruožą.

4. Laisvė. Kiekvienas tų trijų organų renka tris atstovus. Šie devyni asmenys drauge su Akademijos direktoriumi sudaro vadinamąją „Akade-

mijos vadovybę“, kuri sprendžia, kokios turinčios būti pamatinės turinio, struktūros ir finansų kryptys.

Tačiau už konkrečią programą atsakingas tik vienas Akademijos direktorius, kurį skirdamas Miuncheno ir Freizingo arkivyskupas, beje, yra saistomas Akademijos vadovybės siūlymų. Tai reiškia: vyskupas nenurodinėja ir nereikalauja vienaip ar kitaip riboti temas ar personalo sudėtį. Ši sistema veikia tol, kol vyskupai iš principo pasitiki Akademijos direktorium. Tada direktorius gali retkarčiais surizikuoti ne tik svarstyti kontroversiškas temas, bet ir sudaryti kontroversišką pranešėjų sąrašą, įtraukdamas ir tokius, kurie neatstovauja Bažnyčios pozicijų, nors patys gal net yra katalikai.

Mano tvirtu įsitikinimu kaip tik visų šių keturių veiksmų kombinacija ir lemia mūsų Akademijos kokybę: pirma, septynių diecezijų palaikomas finansinis ir struktūrinis stabilumas; antra, užduotis būti oficialia Bažnyčios prezencijos vieta, palaikant pašnekesį viename akių aukštyje su visomis suinteresuotomis pusėmis, trečia, geras tinklas ir, ketvirta, unikalai didelė Akademijos direktoriaus laisvė, kuri, žinoma, reiškia ir didelę atsakomybę.

Remdamiesi tokiu pagrindu, mes galėjome išgarsėti ir Vokietijoje, ir už jos ribų kaip laisvo žodžio namai. Glausčiausiai tatai kartą suformulavo vienas aukščiausiojo Vokietijos teismo, Federacinio konstitucinio teismo, teisėjas. Jis man pasakė: „Žinote, esu įsitikinęs ateistas. Tačiau Jūsų laikraštis *zur debatte* visados guli ant mano rašomojo stalo, nuodugniai skaitau jį per ilgas keliones traukiniu; mat čia randu ir aiškia katalikišką poziciją, ir atvirą bei platų dialogą“. Šiam idealui mes, be abejo, ne visados prilygstame. Mes irgi nesame tobuli. Tačiau mūsų tarnystė yra ir lieka labai įkvepianti.

IV. INTELEKTUALINĖS AKIES DIAKONATAS

Esama vėlyvosios Antikos laikais Sirijoje atsiradusio bendruomenės taisyklių sąvado, vadinamojo *Testimonium Domini*, surašyto V a.²⁷ Jame nuodugniai aptariamos diakono funkcijos. Turbūt nebus visai nepagrįsta bažnytinių akademijų užduotis suprasti kaip diakonata, kaip intelektinį ir dvasinį diakonata. Todėl dabar pacituosiu penkis teiginius iš šio bendruomenės taisyklių sąvado, kurios, deramai interpretuotos, glaustai nusako, kas šiandien galėtų būti bažnytinė akademija.

²⁷ I. E. Rahmani, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi nunc primum edidit, latine reddidit et illustravit*, Mainz, 1899 (Neudruck Hildesheim, 1968).

1) „Diakonas daro ir kalba tik tai, ką jam paveda vyskupas. Jis yra visos dvasininkijos patarėjas ir tarytum visos Bažnyčios simbolis.“

Pritaikymas: Akademijos veikla yra centrinis vyskupijos darbas, vyksta anapus ir greta parapinių struktūrų, už šią veiklą tiesiogiai atsiskaitoma vyskupui arba vyskupų konferencijai; šis darbas suprastinas kaip paslaugų teikimas visiems Bažnyčios nariams ir atsakingiems Bažnyčios atstovams.

2) „Jis eina į katechumenų būstus drąsinti dvejojančių ir mokyti neišmanančiųjų.“

Pritaikymas: dabartiniai mūsų oficialiai krikštyti krikščionys vis labiau darosi katechumenais. Todėl svarbu iš naujo perskiemenuoti centrinius tikėjimo teiginius; išmokti, ką reiškia vadintis krikščionim. Tačiau kai sakome „drąsinti“ ir „mokyti neišmanančiuosius“, neturime galvoje ištisinio pamokslavimo. Tai veikiau ėjimas „į būstus“, į širdį, taigi susitikimas viename akių aukštyje ir Bažnyčios garbinga sąžinės sąskaita, kad ji nesisuktų vien apie savo numylėtas temas.

3) „Jis praneša bendruomenei pagalbos reikalingųjų vardus.“

Pritaikymas: akademijos atlieka ir proklamacinę funkciją: jos turi rėkti ir kalbėti labai aiškiai, kai iš negerovių randasi bėdos, dėl kurių kenčia žmonės – ar tai būtų visuomenės, ar valstybės, ar ir vidinės Bažnyčios negerovės.

4) „Jeigu diakonas darbuojasi pajūrio mieste, jis privalo rūpestingai apžiūrinėti pakrantę, ar ten neguli išmesti sudužusių laivų jūrininkų lavonai. Tuos jis privalo aprengti ir palaidoti.“

Ištabus vaizdinys: pajūrio miestas, kur diakonas pakrantėse ieško sudužusių laivų jūrininkų.

Pritaikymas: privalu dvasiniuose mūsų visuomenės pakraščiuose ieškoti uolų ir rifų, į kuriuos dūžta žmonių viltys. Akademijos yra paribio postai, tačiau juos dera suprasti ne romantiškai, ne kaip iš vienišų aukštybių savo šviesą skleidžiančių švyturių prižiūrėtojus, o kaip sunkiai žengiančius ties sausumos ir chaotiškos gelmės riba.

5) „Jis mazgos luošius ir ligonius, kad jie gautų bent šiek tiek atsikvėpti nuo savo ligos.“

Pritaikymas: akademijos privalo būti tos vietos, kur vyksta „atokvėpis“, taip pat ir tos, kur esama sielos ir kūno balzamo. Nėra nekrikščioniška norėti, kad akademijose žmonės jaustųsi maloniai per įvairiausias savo susibūrimų atmainas, taip pat ir per iškilmes bei šventes. Bažnytinis sveitingumas visai praktiniu savo pavidalu yra nuostabi ir patraukli prezencijos pasaulyje forma.

Galiausiai iššifruokime šiek tiek mįslingą šių samprotavimų antraštę: „Ir akis gali būti intelektualiai“. *Testamentum Domini* juk liepia diakonui – o mūsų interpretacijoje sykiu ir intelektualinei akademijos tarnystei, – kad jis turįs būti štai kas: „visur lyg ir Bažnyčios akis“.

Iš vokiečių kalbos vertė *Antanas Gailius*

